

METODİKA: FƏNLƏRİN TƏDRİSİNİN ÜMUMİ MƏSƏLƏLƏRİ

UOT 37.01.

Qurban İsa oğlu Əliyev
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Dosenti

Çinarə Elxan qızı Hüseynova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

İNKİŞAFETDİRİCİ TƏLİM VƏ ONUN FUNKSİYALARI

Гурбан Иса оглу Алиев,
доцент
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

Чинара Эльхан гызы Гусейнова
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

РАЗВИВАЮЩЕЕ ОБУЧЕНИЕ И ЕГО ФУНКЦИИ

Gurban Isa Aliyev
assistant professor at
Azerbaijan State Pedagogical University

Chinara Elkhan Huseynova
Azerbaijan State Pedagogical University

DEVELOPING TRAINING AND ITS FUNCTIONS

Xülasə: Bu məqalədə inkişafetdirici təlim haqqında məlumat verilmişdir. Həmçinin, inkişafetdirici təlimin əsasları qeyd olunmuş, onun əsasən ibtidai siniflərdə tətbiqinin səmərəliliyindən danışılmışdır.

Açar sözlər: təlim, inkişafetdirici təlim, tərbiyə, ibtidai sinifdə təlim

Резюме: Эта статья содержит информацию о развитии обучения. Также были упомянуты основы разработки тренинга, и в основном говорилось об эффективности его применения в начальных классах.

Ключевые слова: обучение, развивающее обучение, воспитание, обучение в начальных классах

Summary: This article provides information on developing training. Also, the basics of developing training were mentioned, and it was mainly talked about the effectiveness of application in primary classes.

Key words: training, developing training, upbringing, elementary class training

İnkişaf çoxcəhətli anlaydır və şagirdin psixi həyatının bütün sahələrini əhatə edir. Təlim-tərbiyə prosesində məktəblilərin psixi inkişafının başlıca istiqamətlərini təhlil edəndə, ilk növbədə, biliklərin, onların tətbiqi mexanizmlərinin və şəxsiyyətin ümumi xassələrinin inkişafı şəraitini ayırd edirlər.

Şəxsiyyətin inkişafı təlim prosesinin nüvəsini təşkil edir. Sözün geniş mənasında, inkişafetdirici təlim şəxsiyyətin formalaşmasını nəzərdə tutur və onu təlimin başlıca problemi kimi mənalandırır. Təlim məqsədləri anlamı öz məhiyyətinə görə həmişə dövrün pedaqoji təfəkkürünün meyarlarını əks etdirir.

Vaxtilə təlim məqsədləri sırf təhsil məqsədi kimi dərk olunur və mənalandırılır. Məktəbin tərbiyəçidici funksiyası artıqca təlim məqsədlərində təhsil meyarı ilə birlikdə tərbiyə meyarı da əmələ gəlir. İnkişafetdirici təlim prinsipi axarında isə inkişafetdirici təlim məqsədi formalaşır. "Təlim müəllimin rəhbərliyi ilə şagirdlərin müəyyən bilik, bacarıq və vərdislər sistemlərinə yiyələnməsi və bu zaman onların inkişaf etdirilməsi və tərbiyə olunması prosesidir".

İbtidai təhsil mərhələsində təlimin – təhsil, inkişaf və tərbiyə meyarlarının vəhdətdə açıqlanması yeni pədaqoji təfəkkürün uğurlarını əks etdirir və psixologiyannın uğurlarına sükənir. Əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq, müasir dövrdə təlim məqsədləri artıq yeni pədaqoji təfəkkürün iki əsas prinsipi: *inkişafetdirici və tərbiyəçidici* təlim prinsipləri əsasında mənalandırılır.

Təhsil məqsədi ilə inkişafetdirici və tərbiyəçidici təlim məqsədləri arasında ikitərəfli asılılıq vardır. Bir tərəfdən təhsilin inkişafetdirici və tərbiyəçidici məqsədləri təhsil məqsədi vasitəsilə həyata keçirilir. Müəllim şagirdləri sadəcə olaraq öyrətmir, onları öyrədə-öyrədə inkişaf etdirir və tərbiyə edir. Digər tərəfdən, şagirdlər inkişaf etdikcə və tərbiyə olunduqca onların təhsil məqsədlərinə münasibətləri dəyişir.

İbtidai təhsildə inkişafetdirici və tərbiyəçidici təlim məqsədləri bir-birindən ayrılmazdır. Təlim məqsədləri dedikdə təhsilin məzmun tərəfi – öyrəniləcək bilik, bacarıq və vərdislər nəzərdə tutulur. İnkişafetdirici təlim məqsədi bilavasitə əqli inkişaf ölçüləri ilə əraşdırılır. Təlimin tərbiyəçidici məqsədi isə şagirdin bir şəxsiyyət kimi formalaşmasını nəzərdə tutur. Psixoloji tədqiqatlar göstərir ki, məktəb şagirdləri inkişaf etdirmədən təhsil məqsədlərini həyata keçirə bilməz. Şagirdin psixi inkişafı təlimin həm nəticəsi, həm də başlıca şərtidir. Təlim və inkişaf problemini bu müstəvidə araşdıranda, o, mahiyyətcə təlim və əqli inkişaf problemi kimi meydana çıxır.

İnkişafetdirici təlim aşağıdakı əsaslarla müəyyən olunur:

1. Şagirdlərin tədris fəaliyyətinin fəallaşdırılmasının psixoloji əsasları:

- təlimin səmərəliliyi meyarları;
- şagirdlərin idrak fəallığının təşkil üsulları;

- şagirdin tədris fəaliyyətinin əsas funksiyaları;

- ayanı-texniki vasitələrdən istifadə.

2. Tədris fəaliyyətinin xarakteristikası: - tədris fəaliyyətinin strukturu;

- tədris fəaliyyətinin operativ tərkibi.

3. Təlim prosesində tədris fəaliyyəti priyomlarının formalaşdırılması:

- yaddaş priyomlarına alışdırma;

- müşahidə priyomlarının formalaşdırılması;

- obraz yaratma priyomları;

- tədris fəaliyyətinin formalaşdırılmasında priyomların funksiyaları.

4. Təlim prosesində şagirdlərə diferensiasiyalı yanaşma:

- inkişafetdirici təlim tədris prosesi ilə əlaqədar aşağıdakı komponentlərlə müəyyən olunur:

- informatikadan seçilmiş tədris materialının nəzəri-elmi cəhətdən əsaslandırılması;

- təlim metodlarının düzgün seçilməsi və müasir tələblər əsasında təkmilləşdirilməsi;

- darsliklərdə və tədris proqramlarında (fənn kurikulumunda) təkcə biliklərin keyfiyyəti deyil, şagirdlərin əqli, fəaliyyəti xassələrinə nəzərə alınmalıdır.

İnkişafetdirici təlimin səmərəliliyi:

- təlimin gözlənilən nəticələri ilə,

- şagirdlərin ayanı inkişafında nəzərə çarpan irəliləyişlərlə ölçülülür.

Müəllim-şagird münasibətlərinin humanistləşdirilməsi şagirdin bir şəxsiyyət kimi inkişaf etdirilməsinin başlıca şərtidir. Müəllim "müəllim-şagird" münasibətlərinin, sadəcə olaraq, iştirakçısı deyil, peşə sarişəsinə, həyat təcrübəsinə görə onların təşkilatçısıdır. O, sinifdə hər bir şagirdin özünü aktualaşdırmasına imkan verən qarşılıqlı etimad, canlı ünsiyyət mühiti yaratmalıdır.

İnkişafetdirici təlim konsepsiyası ibtidai siniflərdə geniş tətbiq olunub və olunur. Bu kontekstdə tədris fəaliyyətinin strukturu ilə tanış olaq:

* Tədris fəaliyyəti tədris tapşırıqlarının həllindən başlayır. Şagirdlər bu situasiyada bütün xüsusi və konkret variantları nəzərə almaqla tədris tapşırıqlarının ümumi həll üsullarının məzmunu ilə tanış olurlar. Müvafiq bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnilirlər.

* Tədris tapşırıqlarının həll etmək üçün zəruri tədris əməliyyatlarına yiyələnilirlər.

* İcra etdikləri tədris əməliyyatlarını və onların nəticələrini öz fəaliyyətinin məqsədi ilə tutuşdurur, öz səhvlərini müəyyən edir və aradan qaldırırlar.

* Öz fəaliyyətlərinin ümumi (son) nəticəsini qiymətləndirirlər.

Beləliklə, müəllim təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək üçün təkcə şagirdlərin idrak fəaliyyətini, ilk növbədə, diqqət, qavrayış və s. kimi psixi prosesləri aktivləşdirməklə kifayətlənmir, nəzəri təfəkkürü, eləcə də müqayisə, ümumiləşdirmə, mücərrədləşdirmə, təsnifat, tədris əməliyyatları, intellektual hissələr, bərpəçidici təxəyyül, yaradıcı təxəyyül, anlama, nitq, materialı öz sözləri ilə nəql etmə, ağıl keyfiyyətləri, tənqidi təfəkkür, ağıl çevikliyi kimi idrak proseslərini

müəyyən sistemlə inkişaf etdirir. Psixoloji tədqiqatlar göstərir ki, məktəb şagirdləri inkişaf etdirmədən təhsil məqsədlərini həyata keçirə bilməz. Beləliklə, ibtidai təhsil mərhələsində inkişafetdirici təlimin təşkili, ilk növbədə, təlim prosesində inkişafetdirici təlim prinsiplərinin həllindən asılıdır.

Problemin aktualığı. Əsasən, ibtidai siniflərdə tədris prosesində inkişafetdirici təlimin tətbiq olunması xüsusilə əhəmiyyətlidir.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir dövrdə tədrisdə inkişafetdirici təlimin tətbiqi ənənəvi tədris metodlarından daha çox effektivdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Bu məqalənin, xüsusilə, şagirdlərdə inkişafetdirici təlimin formalaşdırılmasında orta məktəb müəllimləri üçün faydalı olacağı düşünlülür.

Ədəbiyyat:

1. Mahmudzadə R. və b. İnformatika 4, dərslik, Bakı, 2011.
2. Zamanova S.A. Orta məktəblərdə riyaziyyatın tədrisi prosesində kompüter fərdiləşmə vasitəsi kimi. Avtoref, N. Tusi adına ADPU, Bakı, 1994.
3. Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları, Bakı, 2008.

E-mail: chinare.huseynova13@mail.ru
Rəyçi: fizik.riyaz.ii.elm.dok., dos. R. Hümətbəliyev
Redaksiyaya daxil olub: 12.12.2018.